

Городиська Ольга Миколаївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна,
e-mail: olgagorod241@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-7665-2185

МАСОВА ЛЮДИНА ТА ПРОБЛЕМА ПСИХАГОГІКИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ

Стаття присвячена проблемі аналізу та можливого подолання антропологічної кризи у сучасному світі. Приділено увагу явищу масової людини, яка характеризується відірваністю знання, яке набуло характеру індустрії, від буття людини, що лише поглиблює кризу, враховуючи вплив технічного компоненту. Пропонується впровадження психагогії як засобу виховання людини і як умови зміни уявлень про людське.

Ключові слова: антропологічна криза, масове суспільство, масова культура, масова людина, індустрія свідомості, психагогіка.

Постановка проблеми. Питання антропологічної кризи існує досить давно, особливу увагу та розробленість у філософії та інших науках воно отримало у ХХ–ХХІ ст., коли з багатьох причин людина взагалі постала перед реальною загрозою зникнення – як метафізичного, так і фактичного. Значною мірою назване питання загострилося у постструктуралістській та постмодерністській традиціях, до того ж посилення трансгуманістичних тенденцій також змусило знову повернутися до антропологічного питання, а отже, криза не лише не вщухла, а навіть поглибилася й сьогодні виглядає такою, що її майже неможливо подолати. Проте можна сміливо стверджувати, що жодна філософська традиція не розробила хоча б якої концепції для подолання цієї кризи, принаймні, не сформулювала ті принципи, засади, підґрунтя, які дозволили би дивитися людині у майбутнє, бо наразі цього майбутнього у філософському сенсі в людини просто не має.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Окремої уваги заслуговує власне філософська традиція у осмисленні антропологічної кризи, яка так проблематизувалася тепер. Одним із перших, хто обґрунтував антропологічну кри-

зу як самостійну проблему, був Е. Гуссерль. Та крім нього можна назвати багато імен, які аналізували це явище, бо це майже уся антропологічна думка ХХ ст. Проте не всі пов'язували згадану кризу із такими явищами, як масове суспільство, масова культура та появою масової людини, які й стали індикаторами закріплення та подальшого її поглиблення. Серед таких можна згадати мислителів Франкфуртської школи, К. Ясперса, О. Шпенглера, П. Сорокіна, Г. М. Енценсбергера, Ж. Бодрийяра та ін. Окремої уваги заслуговує Х. Ортега-і-Гассет, який, власне, сформулював саме поняття «масове суспільство» та заклав засади для поняття «масова людина», й саме він започаткував позицію, у якій масова культура майже ототожнюється із антропологічною кризою, і згідно з якою уся ця тенденція буде лише нарощуватися та поглиблюватися.

Проте необхідно зауважити, що є роботи, де все ж таки можна знайти певні напрацювання щодо подолання антропологічних кризових явищ, принаймні, вони містять певні корисні ідеї. Серед авторів таких робіт можна згадати М. Бубера та М. Фуко, особливо останнього, який застосував у філософії поняття «психагогіка», у якому вбачається принципово новий для сучасності елемент формування людського, а отже, воно може бути використано як основа для можливого подолання антропологічної кризи, принаймні – для її гальмування.

Формування цілей. Отже, серед основних завдань дослідження можна назвати проведення загального аналізу та з'ясування витоків наявної антропологічної кризи, виявлення зв'язку між згаданою кризою й явищами масового суспільства та масової культури, а також появою масової людини. Окремим завданням слід вказати виявлення зв'язку антропологічної кризи із розривом між буттям людини та продукуванням знання, яке перетворилося на індустрію людської свідомості. Також, враховуючи технічний фактор і залежність людини від нього, окреслити необхідність глибокого перегляду процесу формування внутрішньої сутності людини, зокрема, розглянути можливість впровадження психагогіки як такого методу виховання, коли істина людини, незалежно від джерела знання, вкорінюється у самій людині, у її діях та поведінці, що може принципово змінити погляд сучасної людини на себе та своє життя, на уявлення про людське.

Виклад основного матеріалу. Антропологічна криза, антропологічна катастрофа... Скільки термінів та концепцій створено за останні десятиліття в межах філософської антропології, яка у традиційному значенні теж впевнено продовжує руйнуватися. Ця ситуація складалася не одне десятиліття, й сама доля західної цивілізації призвела до того, що ми маємо наразі. Більше того, криза лише нарощується, поглиблюється, набуває нових форм, хоча, вочевидь,

до вичерпування її ще далеко, й нова парадигма знання про людину, нове з'явлення людини ще попереду.

Без сумніву, криза вибухнула того часу, коли виникло таке явище, як масова людина, яка продукує та продукується масовим суспільством та масовою культурою. Саме тоді людина «оригінальна» стала зникати, перетворилася на поштучне явище, часто дуже відокремлене від усієї іншої маси. Уперше обґрунтована констатація такого стану суспільства і людини знайшла місце в роботах Ортега-і-Гассета ще у 1930-х рр. ХХ ст., вона знаменувала кризу сучасної йому демократії, суспільних інститутів, а також перенесення товарних відносин на міжособистісні людські зв'язки. При цьому сам Ортега-і-Гассет говорив, що цю тяжку ситуацію було передбачено ще у ХІХ ст. – Гегелем, Контом, Ніцше, й лише ХХ століття виявило цього монстра – масове суспільство, масову культуру і, як наслідок, – масову людину.

Щоб зрозуміти усі зміни, що відбувалися із людиною протягом не одного століття та призвели до згаданих наслідків, необхідно зазирнути у минуле, окреслити хоча б загальні особливості тих трансформаційних процесів, що відбулися із нею. Мова йде про звільнення людини від релігійної істини та вихід її на перше місце у системі світобудови. Очевидний та цілком закономірний процес призвів до посилення волонтаристських тенденцій, до інтерпретації людини як всемогутньої та розумної істоти, яка отримала виправдане право на вирішення усіх питань суспільного, політичного, епістемологічного та навіть морального характеру виключно самостійно, без посилення на якісь зовнішні авторитети, вищу істину, вищі закони тощо. Проте людина із необхідністю мала прийняти на себе також і весь тягар відповідальності за будь-яке рішення, що приймається, за будь-яку дію, що реалізується. Підкреслимо – ця відповідальність мала бути тотальною на будь-якому рівні діяльності чи думки, оскільки лише розуміючи, враховуючи усі можливі наслідки кожного рішення чи дії, можна дійсно говорити про розумну перебудову світу на сутнісно антропологічній основі, без будь-якого метафізичного підґрунтя. Проте в реальності спостерігається протилежна ситуація: людина лише отримала звання розумної, нібито відповідальної, але насправді залишилася неосвіченою, безвідповідальною, часто виключно волонтаристською істотою, яка діє лише із власних інтересів, без будь-якого урахування можливих наслідків. Така людина, перш за все, відстоюючи свої бажання та прагнення, не орієнтується на прогрес у тому чистому сенсі, до якого закликали, наприклад, діячі доби Просвітництва. Загальний прогрес, на жаль, природним чином перетворюється на механізм простої реалізації дедалі зростаючих потреб

людини, без жодного відсилання до вищих ідей, вищих цінностей, вищих цілей. Навіть тоталітарні ідеології значною мірою використовували ці примітивні потреби як головне гасло задля власної перемоги. Не випадково сам Ортега-і-Гассет був розчарований, скажімо, перемогою фашистської ідеології або близьких до неї у стількох країнах, бо вони використовували саме примітивні прагнення та бажання людини, і для досягнення своїх цілей таке масове суспільство не зупинялося ні перед чим.

На жаль, із часом ситуація не змінилася, а лише погіршилася. «Жити – це бути вічно засудженим на свободу, одвічно вирішувати, чим ти станеш у цьому світі» [1, с. 312] – ця теза Ортеги-і-Гассета, екзистенційна за настроєм та виправдана, підкреслює повну протилежність до неї тих настанов, які рухають масовою людиною. Маса є посередністю, бо навіть її обдарованість була б лише самооманою. «Особливістю нашого часу є те, що посередні душі, не обдурюючи себе щодо власної посередності, безбоязно стверджують своє право на неї та нав'язують її усім і всюди» [1, с. 311]. Ось вона, масова людина як продукт масового суспільства. Немає сенсу переказувати усі положення цієї концепції, щоб зрозуміти, що людина сама, вільно чи ні, перетворюється на товар, який можна не лише продавати, але й створювати так, як потрібно тому, хто, знов-таки, вирішить продати такий товар якнайдорожче. Психологічний портрет масової людини базується лише на двох основних рисах: безперервне зростання життєвих запитів та вроджена невдячність до всього, що полегшує людині життя [1, с. 319]. Нестабільність та непевність усіх попередніх часів людства замістила упевненість, що усі блага не лише можливі, але й гарантовані, і звідси культура як осередок цінностей та напрацювань людства, реалізація яких і призвела до подібної настанови, залишається навіть не запитаною, низький рівень культури або навіть його відсутність стали нормою. Це може лише означати, що масова людина – це людина без культури, бо масова культура формується на суто матеріальних запитах, а отже, не вимагає від людини будь-яких зусиль щодо дійсного зростання культурного рівня. Ортега-і-Гассет небезпідставно стверджував, що якщо така людина буде хазяйнувати й надалі, то саме життя зщулиться, благополуччя обернеться на злидні, безплідність, а людина здичавіє.

Однак сам же Ортега-і-Гассет вказував на ті фактори, що значною мірою зробили можливими перемогу масової людини – ліберальна демократія, експериментальна наука та промисловість (масова), причому останні два він об'єднував у феномені техніки. Час показав, що ці фактори вплинули на подальше і ще сильніше знеособлювання масової людини навіть більш значним чином, ніж прогнозував автор теорії масового суспільства. Мова йде про те,

що людина дійсно перетворилася на продукт виробництва, навіть не помічаючи цього. Якщо культуру можна визначити певною мірою як індустрію людини (а за умов масової культури саме вона, поза сумнівом, і продукує масову людину), то на сьогодні вже абсолютно реальною є індустрія свідомості, яка, вочевидь, зростає на тлі індустрії знання. Звичайно, можна згадати Мішеля Фуко і його знамениту роботу «Воля до знання», де знання обертається лише інструментом влади, а можна звернутися до роботи Ганса Магнуса Енценсбергера «Індустрія свідомості», в якій досить чітко спостерігається зумовленість індустрії свідомості феноменом масової культури та продукування людини. Більше того, усі ці явища виглядають, як, на жаль, природній наслідок того шляху, який обрала західна цивілізація. Основними умовами існування індустрії свідомості є: як філософська – просвітництво у найширшому тлумаченні цього поняття, воно зорієнтоване перш за все на дорослу людину, навіть коли набуває негативного значення; як політична – прокламація (але не буквальна реалізація) прав людини, особливо прав на свободу та рівність, коли створюється життєздатна фікція, що нібито сама людина є хазяїном власної долі, що, у свою чергу, стає непохитною запорукою подальшого продукування свідомості й панування будь-якої майбутньої системи; як економічна – первинне накопичення капіталу, яке у перспективі спричинило масове виробництво й стало запорукою як підвищення рівня життя, так і подальшого продукування свідомості у заданому аспекті; як технічна – винайдення різноманітних засобів масової інформації, які, у свою чергу, виникли як результат зростання у технічній сфері, починаючи навіть від електромотору тощо [2, с. 13]. Отже продукування знання та свідомості є зрозумілим продовженням масового суспільства та масової культури, а отже, вочевидь, антропологічна криза лише нарощується, оскільки набуває таких форм, які виявляється дедалі важче вловити та осмислити.

Проте хотілося б не лише висвітлити очевидні кризові явища та процеси, але й проаналізувати можливі варіанти вирішення назрілої проблеми, принаймні, знайти ті підстави, які, без сумніву, могли б змінити уявлення людини про себе, про свої функції та перспективи у світі. Перш за все, мова йде про виховання, яке теж вже підпадає під вплив індустрії свідомості, але, оскільки виховання завжди є тим механізмом, де неможливою є лише однобічна участь, то завжди залишається також шлях для корегування процесу з урахуванням індивідуального підходу, коли людині, що формується, не лише нав'язується щось ззовні, але й пропонується таке, чого вона сама потребує, – свідомо чи ні.

Цікавою тут може бути думка Мартіна Бубера про різні епохи існування людського духу як основи будь-якої культури. Він вирізняє два типи – епоху

облаштованості та епоху бездомності. За часів доби облаштованості людина живе у Всесвіті ніби вдома, за доби бездомності – як у дикому полі, де навіть кілка для намету немає де помістити [3, с. 165]. Бездомність означає, перш за все, що людина не може знайти для себе буттєву основу, облаштувати свій «дім» за власними розуміннями. Лише знання, яке було включено до буття людини, тобто стало осмисленим, може бути істинним для людини. Якщо акту осмислення не відбувається, то і знання залишається відірваним від буття, що суттєво впливає на рівень буття людини загалом. Таким чином, тут виявляється очевидна співзвучність до концептів «масове суспільство», «масова культура» та «масова людина»: розуміння напряду залежить від відношення знання до буття. Сучасна культура забула про необхідність вкорінення знання у бутті людини, забула, що прогрес духовного виміру людини є рухом від одного розуміння до іншого, тому здобуття знання значною мірою перетворюється лише на просте його накопичення. Щоб істина, добро, благо могли здійснитися, їх необхідно знову відтворювати у конкретних ситуаціях, у конкретному житті людини, у певних ситуаціях. Будь-яка загальна істина не є зрозумілою кожній людині, вона осмислюється лише по-своєму кожним окремо. Отже, зрозуміти, осмислити знання, істину означає, перш за все, що людина знаходить своє місце, змінює своє буття, керуючись знанням, оскільки якщо немає живої людини, то немає також і істини як такої. Проте сучасність закріпила автономність розвитку пізнання, істина більше не впливає на буття людини, вона проходить повз. Зворотним боком цього процесу стали, власне, масове суспільство та масова людина, для яких існує лише споживання, в тому числі і знання, яке постає лише як засіб для задоволення дедалі зростаючих потреб, без будь-якого осмислення як витоків його, так і мети, значення для кожної людини.

Бубер стверджує, що основною умовою для руху культури вперед є самотність. Проте безнадійна самотність у безнадійно безкінечному Всесвіті, уявлення про який остаточно затвердилося після Ейнштейнаної концепції, зробила людину надто незахищеною. Побудувати дім серед безкінечності неможливо, людина стає принципово бездомною, образ світу побудувати ще можна, але обжити його неможливо. Світ став надто великим для людини і тому сильнішим, навіть якщо він є творінням людини: техніка перетворила людину на свій додаток, господарство не піддається розумному регулюванню, політика виявляється ірраціональною силою, яка відверто знищує людину задля якихось зовнішніх щодо людини цілей [3, с. 193]. Отже, самотня, вкрай індивідуалізована людина, постає проблематичною.

Та саме в індивідуалізації вбачається шлях до зміни сучасного стану масової людини, який до того ж значно погіршився та ускладнився. Технічний

фактор, згаданий Ортегою-і-Гассетом як важливий елемент виникнення масового суспільства та масової культури, наразі формує дедалі нові засоби для задоволення людиною своїх потреб. При цьому людина постає не лише як масова, але й перетворюється на аноніма, невидимку, про яку навіть неможливо щось упевнено стверджувати, оскільки сучасні технології практично створили для людини, з одного боку, можливість конструювати себе з різноманітних елементів на власний розсуд (наприклад, у межах соціальних мереж чи месенджерів), з іншого – повністю підкорити власну особу зовнішньому впливу, втратити себе, віддавши назовні навіть питання власних бажань та потреб, які завдяки всюдиприсутності мас-медіа та комунікативних форм нав'язуються людині непомітно для неї. Це викликано, зокрема, зростаючою потребою у адаптації людини до складних технічних систем, та навіть більше – людство стоїть на порозі значного поширення робототехніки у професіональному та приватному житті людини, а отже, непристосованість, відсутність загальних для всіх людей знань та напрацювань залишають людину поза межами суспільства, спільного руху цивілізації. Продукти, що самі змінюються відповідно до умов, роботи-фармацевти, імпланти мобільних телефонів, контактні інтернет-лінзи та інтернет-окуляри, системи блокчейн та криптовалюти, видача громадянства та медичної ліцензії роботам [4, с. 124–125], – усе це буде перед людиною такі перспективи, де вона втратить себе серед різноманіття інших речей без будь-якої надії на самоусвідомлення та реальне буття.

Саме тут актуалізується елемент виховання як такого механізму, що здатен не лише передати людині необхідні знання, але й навчити ними користуватися через вкорінення їх у індивідуальному бутті людини. Дуже показовим тут виглядає аналіз певних ранніх форм виховання, який було зроблено М. Фуко. Він розрізняє античний та християнський підходи у педагогіці та психагогіці. Необхідно підкреслити, що останнє поняття використовується Мішелем Фуко не у психіатричному чи психологічному сенсі, а значно ширше – саме як специфічний метод формування людського. При цьому він свідомо роз'єднує обидва поняття педагогіки та психагогіки, які дійсно мали різне застосування за часів античності та середньовіччя. Педагогікою він називав передання комусь певної істини, щоб цей хтось отримав певні навички, вміння, знання, яких він не мав раніше, і якими він мав заволодіти у фіналі навчання. Інакше тлумачиться поняття «психагогіка», яка розуміється як передання істини, спрямованої на зміну самого способу буття людини [5, с. 441]. Якщо у першому випадку увесь тягар передання знання лягав виключно на вчителя, наставника, то християнство розділило педагогіку та психагогіку, і, згідно з останньою, змусило того, хто потребує наставництва, самому говорити істину про себе, бо лише він сам і може її сказати. Такий

підхід природнім чином спричинив зміни у способі буття душі, якою опікуються, тому християнське зізнання є найважливішою умовою реалізації психагогіки нового типу. За цієї ситуації саме той, хто потребує керівництва, має бути наявним у правдивій мові як предмет власної правдивої мови. Такий підхід фіксував істину людини у ній самій, у її діях, її поведінці [5, с. 442–443]. Отже людина формується через необхідність проговорювати себе, навіть гріхи й помилки, що об'єктивує суб'єкт, й у такий спосіб знання ніколи не проходить повз людину, воно завжди залишається невід'ємною частиною людського буття.

Подібний підхід робить можливим обмеження необлаштованого космічного простору для людини, яка загубилася у безкінечності, через свідому відмову від того знання, яке не є вкоріненим у людській екзистенції, а отже, не впливає на життєву долю людини, відокремлює її від масовості, створюючи умови для індивідуалізованого незалежного буття, яке єдине є запорукою розмаїття та оригінальності життя.

Висновки. Вочевидь антропологічна криза, яка є такою невід'ємною частиною всієї сучасної культури, була природним наслідком розвитку європейства, продовженням тих виборів та рішень, що їх приймала людина, під впливом усіх факторів – культурних, соціальних, політичних, технічних, екзистенційних та навіть онтологічних. На жаль, ознакою зазначеної кризи стала поява масової людини, яка перш за все характеризується своєю необлаштованістю у світі, відзначеною відривом буття людини від того знання, що продукується культурою та усім розвитком цивілізації західного типу. Така ситуація виглядає досить драматичною, бо саме здобуття знання стало однією з ключових рис сучасності, але воно перетворюється на індустрію, в тому числі й індустрію свідомості, й саме це продовжує продукування масової людини, повністю відірваної від своєї знаннево-життєвої основи.

Проте зняття гострої кризової ситуації, можливий перехід до вкорінення усього знання, що виробляється, самої істини власне у людині, у її діях і житті вбачається у трансформації не просто освітнього процесу, а у принципових змінах виховної системи, яка повинна стати невід'ємною, навіть базовою частиною процесу формування людини, й основою такої нової системи може стати психагогіка як загальнофілософський підхід до самоусвідомлення людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / пер. А. М. Гелескула. *Эстетика. Философия культуры*. Х. Ортега-и-Гассет; вступ. ст. Г. М. Фридлендера; сост. В. Е. Багно. Москва: Искусство, 1991. С. 309–350.

2. Энциенсбергер Г. М. Индустрия сознания: элементы теории медиа / пер. с нем. Т. Зборовской. Москва: Ад Маргинем Пресс, 2016. 96 с.
3. Бубер М. Проблема человека. *Два образа веры*: пер. с нем. / М. Бубер; под ред. П. С. Гуревича, С. Я. Левит, С. В. Лезова. Москва: Республика, 1995. С. 157–232.
4. Брусиловский Д. А. Специфика социальной обусловленности адаптации человека в условиях развития новых технологий. *Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета*. 2018. Т. 18, № 1. С. 123–127.
5. Фуко М. Герменевтика субъекта: курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1981–1982 учебном году / пер. с фр. А. Г. Погоняйло. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 677 с.

REFERENCES

1. Ortega-i-Gasset H. Vosstanie mass / per. A. M. Geleskula. Ortega-i-Gasset H. Jestetika. Filosofija kul'tury / vstup. st. G. M. Fridlendera; sost. V. E. Bagno. M.: Iskusstvo, 1991. S. 309–350.
2. Jencensberger G. M. Industrija soznanija: jelementy teorii media / per. s nem. T. Zborovskoj. M.: Ad Marginem Press, 2016. 96 s.
3. Buber M. Problema cheloveka. Buber M. Dva obraza very / pod. red. P. S. Gurevicha, S. Ja. Levit, S. V. Ljozova; per. s nem. M.: Respublika, 1995. S. 157–232.
4. Brusilovskij D. A. Specifika social'noj obuslovlennosti adaptacii cheloveka v uslovijah razvitija novih tehnologij. Vestnik Kyrgyzsko-Rossijskogo Slavjanskogo universiteta. 2018. T. 18. № 1. S. 123–127.
5. Fuko M. Germenevtika sub#ekta: kurs lekcij, prochitannyh v Kollezh de Frans v 1981–1982 uchebnom godu / per. s fr. A. G. Pogonjajlo. SPb.: Nauka, 2007. 677 s.

Городыская Ольга Николаевна, кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии Национального технического университета «Харьковский политехнический институт», г. Харьков, Украина

МАССОВЫЙ ЧЕЛОВЕК И ПРОБЛЕМА ПСИХАГОГИКИ В УСЛОВИЯХ УГЛУБЛЕНИЯ АНТРОПОЛОГИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Статья посвящена проблеме анализа и возможного преодоления антропологического кризиса в современном мире. Уделено внимание явлению массового человека, характеризующегося оторванностью знания, которое приобрело характер индустрии, от бытия человека, что лишь углубляет кризис, учитывая влияние технического компонента. Предлагается внедрение психагогики как способа воспитания человека и как условия изменения представления о человеческом.

Ключевые слова: антропологический кризис, массовое общество, массовая культура, массовый человек, индустрия сознания, психагогика.

Horodyska Olga Mykolaivna – Candidate of Philosophical Sciences
(Ph. D in Philosophical Sciences), Associate Professor, Associate Professor
of Philosophy Department, National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute», Kharliv, Ukraine

MASS HUMAN AND THE PSYCHAGOGIE PROBLEM IN THE CONDITIONS OF THE ANTHROPOLOGICAL CRISIS DEEPENING

Problem setting. *The anthropological crisis in XX–XXI centuries led human to the edge of extinction as metaphysical so actual. The problem became especially aggravated in Post-structuralism and Post-modernism as well as with emergence of the transhumanism. Today there is no philosophic doctrine proposing the real ways of the crisis negotiation but they ought to be built otherwise human will have no future in its philosophical meaning.*

Recent research and publications analysis. *One of the first who claimed and substantiated the anthropological crisis was E. Husserl. Concerning the problems of mass society, popular culture and mass human specifying the anthropological crisis we have to name the researches of Frankfurt School thinkers, K. Jaspers, O. Spengler, H. M. Enzensberger, J. Baudrillard, others. The attention has to be paid to the J. Ortega y Gasset who formulated the concepts of «mass society» and «mass human» and who identified these phenomena with the anthropological crisis. The M. Buber's and M. Foucault's works were useful to explain the anthropological crisis essence and to build the new human life strategy in particular with the Foucault's elaboration of the psychagogie.*

Paper objective. *The general analysis of the anthropological crisis, the detection of the interdependency between the crisis and mass society, popular culture and mass human phenomena could be named as the aims of the article. To show the abruption between the human being and the knowledge production which is turned into the consciousness industry are also the task of the research. To bear in mind the technical factor and its influence on the anthropological crisis deepening the article is also aimed at the research of psychagogie as the possible way of the human formation.*

Paper main body. *The development of the western civilisation naturally formed the mass society and mass human phenomena. Mass human is mediocrity with no genius. As a product of a mass society mass human is characterised by the continual increasing of the needs and by the inborn ingratitude to everything that realises those needs. Such paradox transformed human into the product of popular culture. Counting technical component and the productive character of the knowledge receiving its necessary to interpret human as a result of the consciousness industry when any knowledge is considered to be unfamiliar to the human being, not enrooted into the human life. So progress in knowledge is transformed into the simple accumulation, it doesn't influence on the human being, and the truth of human life is lost. To overcome the anthropological crisis and to avoid the*

further abruption between the human being and the knowledge as the essence of the modernity it is proposed to change the way of human formation by implementation of the psychagogie. This method is considered to be not only the way of human nurturing but as well the condition of changing the notion about human.

Conclusions of the research. *The anthropological crisis is deepening and civilisation doesn't propose the exit from this situation. So one of the ways of its overcoming is to implement the new approach into the nurturing system using psychagogie as the true philosophical basis of the human self-consciousness.*

Keywords: *anthropological crisis, mass society, popular culture, mass human, industry of consciousness, psychagogie.*

